

Lialchuk H.D.

Institute of Social and Political Psychology
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine**PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO FAMILIES OF MIGRANT WORKERS****Summary**

The article raised the problem of the need to provide psychological assistance to the families of migrant workers. Analysis of approaches to implementation of psychological assistance to the families of migrant workers makes it possible to conclude that today scientists mostly focus their attention on the psychological assistance to children from families of migrant workers. They developed manuals, scientific guidelines on social, educational, and psychological work with children of migrant workers. However, special psychological and rehabilitative care is necessary for family of migrant workers after returning of parents from earnings.

Keywords: labour migration, migrant family, children of migrant workers, psychological assistance, counseling, correction.

УДК 159.9.316.6

ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ ЗІ СТРАТЕГІЯМИ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В КОНФЛІКТІ

Сівко О.П.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Представлені результати дослідження характеру зв'язку самооцінки із стратегіями поведінки особистості в конфлікті. Методи: «Дослідження самооцінки особистості» С.А. Будасі, «Діагностика поведінки особистості в конфлікті» К.Н. Томаса; статистичні методи: обробка результатів за допомогою коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (rxy). Встановлено, що людина при використанні стратегії поведінки в конфлікті «суперництво», має найчастіше самооцінку з тенденцією до завищеної, а людина яка має самооцінку з тенденціями до завищеної використовувати стратегію поведінки «притоскування» в конфліктній ситуації не буде.

Ключові слова: конфлікт, самооцінка, стратегії поведінки в конфліктній ситуації.

Актуальність проблеми дослідження. Конфлікти – одне з найважливіших явищ сучасного соціального життя. Всім добре відомо, що життя людини в суспільстві складне і сповнене протиріч, які часто призводять до зіткнення інтересів як окремих людей, так великих і малих соціальних груп.

Конфлікт – невід'ємна частина людського життя. Більшість людей вважають, що конфлікт є негативним явищем, однак, він так само може слугувати поштовхом для розвитку особистості (подолання труднощів «загартовує» людину, служить джерелом особистісного зростання) [2; 19].

У кожної людини є свої погляди, думки, переконання, інтереси, і так як всі люди перебувають у постійній взаємодії між собою, то природньо, що в процесі спілкування можуть виникати суперечності в цих самих думках і судженнях, що може послужити основою для виникнення конфлікту.

Для ефективного вирішення виникаючих проблем кожній людині потрібно засвоїти необхідний рівень теоретичних знань та практичних навичок поведінки в конфліктних ситуаціях, а також мати знання про причини виникнення і способи вирішення конфліктів [14].

Постановка проблеми. Відомо, що у всіх конфліктів є психологічна складова, заснована на специфіці внутрішнього життя людини, а також його соціальних відносинах. Дослідження соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві, показує, що конфлікт є однією з найважливіших соціальних проблем. Серед фахівців, що займаються вивченням конфлікту, немає єдиної точки зору з питання

про те, що він собою являє. Це обумовлено рядом причин: складністю самого феномена конфлікту, а також неоднозначним розумінням того, чим обумовлено його виникнення [8; 10].

Соціологія і психологія описують конфлікти і поведінку людини в них, виходячи, в основному, з двох теоретичних позицій. Згідно першої, конфлікт – це окремий випадок соціальної ситуації, що має свої нормативні закони розвитку. У роботах цього напрямку розвивається уявлення К. Левіна про те, що поведінка визначається не звичайними середовищними факторами, а суб'єктивно відбитими і представленими у свідомості афективно зарядженими переживаннями і відносинами. Другий напрямок досліджень конфліктної поведінки виходить з визнання специфіки особистості та індивідуальності людини в якості провідної причини конфліктів [13].

Очевидно, що ці два способи опису конфліктної поведінки не суперечать один одному, а є взаємодоповнючими, оскільки допускають зміст загальних механізмів формування та розвитку конфліктів у вигляді ієрархічно організованої мотиваційно-потребнісної системи та набору психологічних захистів, які, з одного боку, формуються в результаті онтогенетичного соціального розвитку, а з іншого – визначають суб'єктивне ставлення людини до соціальної ситуації, що має для нього конфліктний сенс [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій роботі при описі психологічних підстав зовнішніх і внутрішніх конфліктів, що зустрічаються в житті кожної людини, ми будемо виходити з теоретичних уявлень, що беруть свій початок в роботах

З. Фрейда, а також психологічної теорії діяльності О.М. Леонтьєва, культурно-історичної концепції психіки Л.С. Виготського [1; 5; 8]. А також у нашій роботі ми спираємося на досвід світової та вітчизняної конфліктології. Серед відомих робіт, що стосуються предмета нашого вивчення та покладених в основу даної роботи, можна виділити наступні: Буртова О.В. «Конфликтология»; Майерс Д. «Социальная психология»; Воронин Г.Л. «Конфликты в школе»; Анцупов А.Я., Шипилов А.И. «Конфликтология»; Емельянов С. «Практикум по конфликтологии»; Долинська Л.В. «Психология конфликта»; Дружинин В.В., Конторов Д.С., Конторов М.Д. «Введение в теорию конфликта»; Гришина Н.В. «Психология конфликта»; Дмитриев А.В. «Конфликтология»; Козырев Г.И. «Введение в конфликтологию» та інші [1-8; 10; 13].

Самооцінка – це складне, багатогранне поняття. Вивченню самооцінки приділено велику увагу в роботах Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, І.С. Кона, М.І. Лісіної, А.І. Липкиної, В.В. Століна, Є.В. Шорохової, У. Джемса, Ч. Кулі, Дж. Міда, Е. Еріксона, К. Роджерса, О.Л. Зегулянова та інших авторів, проте в науковій літературі немає однозначного трактування цього поняття [9; 11; 18; 22].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попередніми дослідженнями доведено, що поведінка в конфліктній ситуації, вибір тієї чи іншої стратегії поведінки залежить від індивідуальних особливостей особистості: особливостей самооцінки, темпераменту, характеру, рівня тривожності і агресивності особистості та ін. [22]. У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на характері зв'язку самооцінки особистості з вибором певної стратегії поведінки у конфлікті.

Метою нашої роботи є емпірично дослідити та презентувати результати власного дослідження характеру зв'язку самооцінки зі стратегією поведінки в конфліктній ситуації; встановити відмінності у використанні стратегій поведінки в конфлікті особистостей з різними рівнями самооцінки.

Гіпотезою нашого емпіричного дослідження є припущення, що рівень самооцінки обумовлює вибір стратегії поведінки в конфліктній ситуації, а саме високий рівень самооцінки має прямий кореляційний зв'язок з вибором стратегії поведінки в конфлікті, спрямованої на суперництво та має від'ємний зв'язок зі стратегією пристосування.

При проведенні емпіричного дослідження ми використали психодіагностичні засоби: методика «Діагностика поведінки особистості в конфлікті» К.Н. Томаса; методика «Дослідження самооцінки особистості» С.А. Будассі.

Вибірка дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь 62 досліджуваних у віці від 19 до 22 років (45% чоловіків, 55% жінок).

Виклад основного матеріалу дослідження. Процентне співвідношення рівнів самооцінки досліджуваних студентів представлено в таблиці 1.

За результатами діагностики самооцінки, було виявлено, що у осіб, які взяли участь у дослідженні переважає адекватна самооцінка – у 32 осіб (51,6%), та самооцінка, яка має тенденцію до завищеної – 26 осіб (41,9%). Неадекватно завищену самооцінку мають 3 особи (4,8%). Занижену самооцінку має лише 1 особа (1,6%). Отже, переважна кількість осіб 93,5% мають адекватну і самооцінку, яка має тенденцію до завищеної. Це свідчить про те, що наші досліджувані правильно співвідносять свої можливості й здібності, досить критично ставляться до себе, прагнуть реально дивитися на свої невдачі й успіхи, намагаються ставити перед собою досяжні

цілі. Вони позитивно ставляться до інших людей та здатні до саморозкриття, установленню глибоких міжособистісних контактів.

Таблиця 1

Процентне співвідношення рівнів самооцінки у досліджуваних за методикою С.А. Будассі

Рівень самооцінки	Кількість студентів	%
Неадекватно завищена	3	4,8 %
Завищена	-	0%
Тенденція до завищеної	26	41,9%
Адекватна	32	51,6%
Тенденція до заниженої	-	0%
Занижена	1	1,6%

Процентне співвідношення стратегій поведінки у конфлікті представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Процентне співвідношення стратегій поведінки в конфлікті за методикою Н.А. Томаса

Стилі поведінки в конфлікті	Кількість досліджуваних	Відсоткове співвідношення (%)
Суперництво	11	18,3%
Пристосування	12	20%
Компроміс	18	30%
Уникання	11	18,3%
Співпраця	8	13,3%

Отримані результати свідчать про те, що у досліджуваних переважає стратегія поведінки в конфлікті – компроміс – 18 осіб (30%), дещо менша кількість людей обирає стратегію поведінки в конфлікті – пристосування – 12 осіб (20%), однакова кількість досліджуваних обирає стратегії поведінки в конфлікті – суперництво – 11 осіб (18,3%) та уникання – 11 осіб (18,3%) і найменша кількість досліджуваних обирає стратегію поведінки в конфлікті співпрацю – 8 осіб (13,4%).

Те, що найменша кількість осіб обирає співпрацю як стратегію поведінки у конфліктних ситуаціях, на наш погляд, свідчить про те, що пересічні громадяни не мають достатніх навичок для конструктивної взаємодії у конфліктних ситуаціях та потребують додаткового навчання навичкам ефективного міжособистісного спілкування засобами інтерактивних соціально-психологічних технологій.

Порівняння співвідношення усереднених показників рівня прояву самооцінки та стратегій поведінки особистості в конфлікті представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Співвідношення рівня самооцінки та стратегій поведінки особистості в конфлікті

Стратегія поведінки в конфлікті (назва та Х ср. в балах)	Показник самооцінки (Х ср. в балах)	Рівень самооцінки
Суперництво – 9,3	0,39	Тенденція до завищеної
Пристосування – 8,2	0,38	Тенденція до завищеної
Компроміс – 8,7	0,36	Адекватна
Уникання – 8,0	0,21	Адекватна
Співпраця – 9,0	0,27	Адекватна

Отримані результати свідчать про те, що при суперництві та пристосуванні в конфліктній ситуації рівень самооцінки досліджуваних має тенденцію до завищеної, а за умови вибору досліджуваними

стратегій поведінки у конфлікті співпраця, компроміс, уникання – самооцінка має адекватний рівень. Цікавим також виявився факт, що найвищий рівень конфліктності має місце у досліджуваних зі стратегією поведінки «суперництво», дещо нижчий рівень конфліктності мають досліджувані, які обирають стратегію поведінки «співпраця». Найнижчими виявилися показники конфліктності у досліджуваних зі стратегіями поведінки «уникання» і «присотування». Найнижчий рівень самооцінки мають досліджувані, які обирають стратегію поведінки у конфлікті «уникання».

Для перевірки наявності статистично значущих зв'язків між стратегіями поведінки в конфлікті та самооцінкою, ми здійснили кореляційний аналіз за критерієм лінійної кореляції Пірсона (r_{xy}). Отримані результати представлені в таблиці 4.

Таблиця 4
Результати кореляційного аналізу між показниками стратегій поведінки людини у конфлікті (за методикою К.Н.Томаса) і самооцінки (за методикою С.А.Будасі)

Стратегія поведінки в конфлікті за методикою К.Н.Томаса	Рівень самооцінки за методикою С.А.Будасі	Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона (r_{xy})
Суперництво – 9,3	0,39	0,28*
Присотування – 8,2	0,38	-0,23*
Компроміс – 8,7	0,36	0,12
Уникання – 8,0	0,21	-0,13
Співпраця – 9,0	0,27	-0,105

Примітка * – статистично значущі розбіжності на рівні $p < 0,01$

Аналізуючи результати представлені в таблиці 4, можемо зазначити, що існує прямий кореляційний зв'язок (на рівні значущості 0,01) між показниками самооцінки, яка має тенденцію до завищеної та стратегією поведінки в конфлікті «суперництво». Тобто чим вищим є рівень самооцінки, тим більша схильність до суперництва в конфліктній ситуації. Це може бути зумовлено тим, що людина, яка має високий рівень самооцінки, схильна переоцінювати свої здібності в ситуаціях, які не дають для цього приводу, ігнорувати думку та погляди оточуючих. В результаті така людина нерідко стикається з протидіями зі сторони оточуючих, проявляє до них агресію, намагається довести свою правоту, не враховуючи погляди інших. Це і виявляється у суперницькій стратегії поведінки у конфліктній ситуації.

Також бачимо, що має місце від'ємний кореляційний зв'язок між рівнем самооцінки, яка має тенденцію до завищеної та такою стратегією поведінки як «присотування» (на рівні значущості 0,01). Це, напевно, говорить про те, що досліджувані, які мають завищений рівень самооцінки не використовують присотувальну стратегію під час вирішення

конфлікту, що вони не схильні уникати вирішення проблеми або підлаштовуватися під думки та бажання партнера, а прагнуть вирішувати всі розбіжності, які виникають на їх шляху.

Висновки з даного дослідження. Проведене емпіричне дослідження показало, що:

1) у переважній кількості осіб, які взяли участь у дослідженні, переважає адекватна самооцінка та самооцінка, яка має тенденцію до завищеної;

2) переважною стратегією поведінки в конфлікті досліджуваних – компроміс. Поступається компромісу, але теж має високі показники стратегія конфліктної поведінки – присотування. На третьому місці за сумою балів знаходяться стратегії поведінки – суперництво та уникання. Найнижчі показники має стратегія конфліктної поведінки – співпраця;

3) співвідношення самооцінки та стратегій поведінки у конфлікті показало, що особи, які обирають стратегії поведінки – суперництво та присотування мають самооцінку з тенденцією до завищеної, а особи, які обирають стратегії поведінки в конфлікті такі як – компроміс, уникання та співпраця, мають адекватний рівень самооцінки.

4) статистична обробка результатів за коефіцієнтом лінійної кореляції Пірсона (r_{xy}) показала, що стратегія поведінки особистості в конфліктній ситуації «суперництво» має прямий кореляційний зв'язок з самооцінкою з тенденцією до завищеної, а зі стратегією «присотування» має місце від'ємний кореляційний зв'язок. Це, напевно, говорить про те, що людина при використанні стилю поведінки в конфлікті «суперництво» має найчастіше самооцінку, яка має тенденцію до завищеної та людина, яка має самооцінку з тенденцією до завищеної не буде обирати стратегією «присотування» для вирішення конфліктної ситуації.

Таким чином, гіпотеза про те, що рівень самооцінки обумовлює вибір стилю поведінки в конфліктній ситуації, а саме високий рівень самооцінки має прямий кореляційний зв'язок з вибором стратегії поведінки в конфлікті, спрямованої на суперництво та має від'ємний зв'язок зі стратегією присотування, підтвердилась. А також емпірично встановлені відмінності у використанні стратегій поведінки в конфлікті особистостей з різними рівнями самооцінки.

Отримані нами результати можуть бути використані у психокорекційній роботі, яка спрямована на зменшення гостроти виникаючих протиріч та оптимізацію умов особистісного розвитку молоді людини. Окреслене коло проблем зв'язку конфліктної поведінки та самооцінки може бути допоміжним у роботі психолога у проведенні психологічних консультацій.

Отже, бачимо, що проблеми самооцінки і стратегій поведінки особистості у конфлікті залишаються актуальною проблемою у нашому мінливому світі, і кожна з цих проблем ми можемо розглядати як перспективу подальших наукових досліджень у майбутньому.

Список літератури:

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: Учебник для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб.: Питер, 2008. – 551 с.
2. Буртовая Е. В. Конфликтология. Учебное пособие / Е. В. Буртовая. – М., 2002. – 123 с.
3. Воронин Г. Л. Конфликты в школе / Г. Л. Воронин / Социологические исследования. – 1994. – № 3. – 94-95 с.
4. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб.: Питер, 2008. – 544 с.
5. Дмитриев А. В. Конфликтология / А. В. Дмитриев. – М.: Гардарики, 2000. – 320 с.
6. Долинська Л. В. Психологія конфлікту / Л. В. Долинська. – К.: «Каравела», 2010. – 134 с.
7. Дружинин В. В., Конторов Д. С., Конторов М. Д. Введение в теорию конфликта / В. В. Дружинин, Д. С. Конторов, М. Д. Конторов. – М.: Радио и связь, 1989. – 288 с.
8. Емельянов С. Практикум по конфликтологии / С. Емельянов 3-е изд. – СПб.: ПИТЕР, 2009. – 384 с.

9. Зелуганова Е. А. Соотношение самооценки и уровня притязаний и его влияние на личностные особенности / Е. А. Зелуганова. – М., 1995. – 89 с.
10. Козырев Г. И. Введение в конфликтологию: Учеб. пособие для студ. высш. Учеб. Заведений / Г. И. Козырев. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 176 с.
11. Крейг Г. Психология развития / Г. Крейг. – СПб.: Питер, 2000. – 428 с.
12. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М.: ТЦ Сфера, при участии Юрайт, 2003. – 257 с.
13. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 1999. – 629 с.
14. Марьяненко Д. А. Черты личности и особенности актуальной самооценки. Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. психол. наук / Д. А. Марьяненко. – Краснодар, 2007. – 45 с.
15. Общая психология / Под ред. Петровского А. В. – М.: Просвещение, 1986. – 67 с.
16. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М.: Просвещение, 1986. – 172 с.
17. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / под ред. Д. Я. Райгородского. – Самара: Изд. Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
18. Райгородский Д. Я. Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия / Под ред. Райгородского Д. Я. – Самара: БАХРАХ., 2003. – 56 с.
19. Сельченко К. В. Прикладная конфликтология. Хрестоматия // Сост. К. В. Сельченко. – М.: АСТ, 2007. – 624 с.
20. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М.: МГУ, 1983. – 286 с.

Сивко О.П.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ХАРАКТЕР СВЯЗИ САМООЦЕНКИ СО СТРАТЕГИЯМИ ПОВЕДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В КОНФЛИКТЕ

Аннотация

Представлены результаты исследования характера связи самооценки с стратегиями поведения личности в конфликте. Методы: «Исследование самооценки личности» С.А. Будасси, «Диагностика поведения личности в конфликте» К.Н. Томаса; статистические методы: обработка результатов с помощью коэффициента линейной корреляции Пирсона (rxy). Установлено, что человек при использовании стратегии поведения в конфликте «соперничество», имеет чаще всего самооценку с тенденцией к завышенной, а человек, который имеет самооценку с тенденциями к завышенной использовать стратегию поведения «приспособление» в конфликтной ситуации не будет.

Ключевые слова: конфликт, самооценка, стратегии поведения в конфликтной ситуации.

Sivko O.P.

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

NATURE OF THE RELATIONSHIP OF SELF-ESTEEM WITH THE STRATEGY OF INDIVIDUAL BEHAV-IOUR IN CONFLICTS

Summary

The results of research on the nature of the relationship of self-esteem with the strategy of individual behaviour in conflicts are represented. Methods: «Investigation of self-esteem» by S.A. Budassi, «Diagnosis of a person's behaviour in conflict» K.N. Thomas; statistical methods: processing results using (rxy). It is established that the person using behavioural strategies in conflict «rivalry» often has self-esteem, which tends to be overestimated, but the person who has self-esteem with the trend overestimation will not use behavioural strategy «adaptation» in a conflict situation.

Keywords: conflict, self-esteem, behavioural strategies in conflict situations.